

821/47/106

193

Павло Тичина

COOPERMAN OTHMAN

Павло Тичина

Шевченко
і
Чернишевський
♦
драматична
поема
♦
поезії

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИЇВ 1954

ЧУТТЯ БДИНОЇ РОДИНИ

*Глибинним будучи і пружним,
чужим і чуждим «рідних» бродів,
я володію арко-дужним
перевисанням до народів.*

*Воно в мені таке могутнє,
і на стількох стоїть підпорах!
Поцілиш блиском-громом в сутнє
і чути: другий грім у горах...*

*А другий грім — другім ще далі
гримкоче, хоче та радіє,
що поміж націй міст із сталі,
що міжнародна дружба діє.*

*І ось тут сам, прогримкотівши,
стаєш ясним в своїм розвої,—*

як доброго здоров'я пивши
коло криниці степової.

Ой, пивши, пивши, ще й утершись —
без попереджень, без умови —
в послідньому вбачаєш першість,
як до чужої прийдеши мови.

До мови доторкнешся — м'якше
м'яких вона тобі здається.
Хай слово мовлено інакше —
та суть в нім наша застається.

Спочатку так: немов підкова
в руках у тебе гнеться бідна,
а потім раптом — мова! мова!
Чужа — звучить мені, як рідна.

Бо то не просто мова, звуки,
не словникові холоди —
в них чути труд, і піт, і муки,
чуття єдиної родини.

В них ліс шумить і пахне квітка,
хвилюють радощі народні.

Одна в них спільна чути нитка
від давнини і по сьогодні.

*І позичаєш тую мову
в свою,— чудову, пребагату.
А все знаходить це основу
у силі пролетаріату.*

Ірпінь. 26/VII, 1936 р.

Шевченко
і
Чернишевський
*драматична
поема*

Дія відбувається в Петербурзі. Рік 1859, 31 грудня. Номер гостиниці. Казенна обстановка: скупі щодо квітів та картин. Ліворуч — двері в коридор. Коло дверей вішалка й стілець для одяжі. Просто перед глядачами — два вікна, між яких стоїть стіл робочий, письмовий і перед ним крісло. Од правого боку в кутку — етажерка з книгами, трохи ближче до глядачів — піаніно. На передньому плані другий стіл, святковий, уставлений холодними стравами, винами, приборами. Вечір. У номері темно. Двері розкриті. Ледве мрячить світло в коридорі. За стіною скрипка грає. Скрипка, кілька колін мазурки перебігши, раптом умовкає. На коридорі голос: «Захарку! Чи ти чуєш? Захар!» У розкриті двері з коридора обережно, в правій руці тримаючи, вносить лампу Костомаров. Він в чорному сюртуці. Без бороди, в окулярах. Рушник на плечі. Ліктем правої руки притискає до себе держак підмітальної щітки, що тягнеться за ним по підлозі. А лівою рукою весь час намагається притримувати скло лампи, яка ледве-ледве блимає. КОСТОМАРОВ: «Хіба ж того Захарка докличешся? Ніколи в світі!» Коли Костомарову, нарешті, удається донести лампу до письмового стола і там її поставити обережно — тут, як на зло, щітка падає, рушник сповзає, книжки сиплються додолу. КОСТОМАРОВ: «Ах ти ж горенько!» Підкрутивши лампу, він кидається прибирати з підлоги і все це робить хоча й без досади, але ж з енергією... щітку до етажерки з стуком приставляє: рушник позад себе десь кидає, книжки водворяє на місце, ще й зверху кулаком їх притовкує, а сам у крісло падає в знеможі.

КОСТОМАРОВ

Хху! Стомився як... Ну просто ж сил немає! Цей вечір, мені здається, буде не із легких. Гостей багато! А головне — що й Чернишевського ж я запросив. З одного боку — страшенно радий я. Еж скільки зустрічалися ми з ним в Саратовськiм гуртку! А з другого — так немовби... боязко чогось... (З тривогою.) А може: когось? (Замислено повторює.) Чернишевського... (Скрипка знову починає грати.) Але чого ж це я сиджу? (Біжить до дверей і чукає в коридор.) Захар! Та йди ж бо сюди! От іще... від скрипки одійти не може.

(Послухавши трохи, він зачинає за собою двері й підходить до святкового столу: пересовує стільці відповідно до приборів — кожен на своє місце).

То, значить, тут Тарас... а тут Микола.
А з того краю Горбунов Іван.
Ну от. А біля цього сяде Ольга
Сократівна... Чотири? Ну, та я —
це буде п'ять? А де тоді Данила
я посаджу?

Зачеплений стілець падає.

Данила, чорт побрав,
куди ж я діну?

(Піднявши стілець, на місце ставить сердито.)

МОРДОВЕЦЬ

(прочиняючи двері)

Бач як! Чую ж, чую,
що вже Данила й чорт побрав!
А я й не знав.

Він без пальта й без шапки.

КОСТОМАРОВ

(обертається)

Та бог з тобою, що ти!

(Підбігає до нього.)

Здоров, здоров! Проходь же в хату.

МОРДОВЕЦЬ

(одводить його руки)

Ні,

скажи, чого це ти черкав на мене?
Данило Мордовець тобі бридкий?
Так він собі й назад поверне.

КОСТОМАРОВ

Друже!

Ти справді?

МОРДОВЕЦЬ

(удає ображеного)

Він черкає, хай, а я —
мовчи! Так от який ти, Костомаров?

КОСТОМАРОВ

Та що ж це бо... аж плакати хочеться,
Хіба не вмісті ми ярмо тягнули
в Саратові?

МОРДОВЕЦЬ

Та все це добренько.

КОСТОМАРОВ

Сусіди ж ми й тепер. Чотири сажні
твоя кімната від моєї — тут,
у Балабаївці, отут ось, поруч
у цім же коридорі, навскоси.

МОРДОВЕЦЬ

«Сусіди». Хай і так. Хоча — лиш тиждень,
як я тут поселивсь. Я — новичок.
А от... що стукав я, а ти не зволив
почути — це що, порядок? Як це звать?

(Обома руками настроює собі брови на гнівний лад.)

Та я тебе за це скатую! Чуеш?
За це я, закачавши рукави,
з тобою битися буду! навкулачки!
Отак ось, так...

(Наступає.)

КОСТОМАРОВ

(одмахується, жартливо)

Та годі! Ну тебе!

(Пояснює.)

Стілець упав, — то, певно, й не почув я!

МОРДОВЕЦЬ

Стілець? А я ж при чім, — все чорт та чорт?

Стає в грізну позу, але тут же й сам він не витримує й про-
ривається сміхом, який у нього спочатку скидається на частий
стогін здивований — з підхлипуванням, а потім уже в запізні-
лий регіт переходить, регіт басючий. Костомаров теж і собі, по-
правляючи щоразу окуляри, весь труситься від сміху.

КОСТОМАРОВ

Це я черкав того, що холостяцьке
життя моє та не дає ж мені
можливості гостей ушанувати
як слід.

МОРДОВЕЦЬ

(проходячи від порога)

А що хіба — що, тісно?

КОСТОМАРОВ

Глянь:

не стіл, а сідало. Стільців мо' й хватить.

А от біда, що слуги заняті...

(Раптом біжить до дверей і, прочинивши їх, жукає.)

Захарку! Чуєш-бо?

(Зачинивши двері.)

Отак, як бачиш,

сьогодні цілий день я на ногах.

МОРДОВЕЦЬ

(піднімає рушник)

А це валяється чогось.

КОСТОМАРОВ

Рушник?

Ну, словом, катастрофа.

Стук у двері.

Можна!

Увіходить Захар.

ЗАХАР

Я —

до ваших послуг, пане.

МОРДОВЕЦЬ

(сідаючи в крісло)

Ти вже й паном,
виходить, став тут?

КОСТОМАРОВ

(здвигує плечима)

Чуєш сам.

(До Захара.)

Так от:

по-перше, я не пан тобі, Захарку,
і звать мене Микола Йванович.
По-друге, у гостиниці сьогодні
нікого не докличешся із слуг!

(До Мордовця.)

Чого? Це ж ясно: перед Новим роком
по номерах розібрані.

(До Захара.)

Тож я
хотів би... Ні, не зараз!.. як надійде
дванадцята година — самовар
щоб був готовий, хліб... ну, все, що треба!

ЗАХАР

Так точно... розумію.

(Хоче йти.)

КОСТОМАРОВ

Тільки це —
лише тоді, якщо ти справді вільний.

ЗАХАР

Мій пан на цілу ніч поїхав. Він
повернеться аж вранці.

КОСТОМАРОВ

Ну, й чудесно!

Захар виходить

Чудесно!

(Хватає щітку і, підмітаючи, наспівує.)

Ну, а звуть мене, а звуть —
Микола Іванович.

МОРДОВЕЦЬ

А звуть Данила
ти знаєш, як?

(Дістає порттабак із кишені.)

КОСТОМАРОВ

Данилом же і звуть.

(Спинається на щітку біля святкового столу.)

Хоча б як-небудь уміститись! Бачу,
що просто-таки тісно.

МОРДОВЕЦЬ

Не вгадав.

Бо зовсім не Данилом, а ось — слухай...

КОСТОМАРОВ

(з жахом)

Ой, слухай! Це ж комусь аж дві мілких
дісталися тарілки!

МОРДОВЕЦЬ

А чудова ж

була хвилина!

(Зліплює язиком цигарку.)

КОСТОМАРОВ

Наче ж брав я всі, —
ну, а глибока ж де?

МОРДОВЕЦЬ

Ти неглибока
людина, якщо так!

КОСТОМАРОВ

Та що таке!

Я ж слухаю.

МОРДОВЕЦЬ

(продовжуючи)

Ну от. І та хвилина
всього мене піднесла! Уяви:
я написав замітку — в нашій пресі —
в Саратовській губернській — і про що ж...

КОСТОМАРОВ

А знаєш що? Не буду позичати
тарілки я! А просто так. Я сам,
поскільки я хазяїн, осьде сяду
на двох мілких та й вже.

МОРДОВЕЦЬ

Хоч і на трьох
тарілках сядь — та тільки слухай. Отже,
у тій замітці — як ти думаєш? —
про що я написав?

КОСТОМАРОВ

(неуважно)

Не знаю.

МОРДОВЕЦЬ

Бач...

(Витирає сірника.)

...якийсь собі там офіцер...

КОСТОМАРОВ

(махає рукою)

Та знаю!

Еж ти розказував мені про це.

МОРДОВЕЦЬ

Ну, то послухай ще й удруге. Трудно,
чи що?

КОСТОМАРОВ

(сміючись)

Та ні, воно не трудно.

МОРДОВЕЦЬ

(пускає дим)

Ось...

якийсь собі там офіцер та вдарив
нізاًщо унтер-офіцера. Я
й подумав тут: а що якби... І Гоголь
багато ж викривав чоґо. Тарас

картає «щирую неправду». Герцен
у дзвона дзвонить. Салтиков-Щедрін
крутогорян висміює. Давай же
і я кольну — хоч трошечки, мовляв,
хоч трошечки, — а може ж це послужить
прогресові.

КОСТОМАРОВ

Ну й розтягнув! Кажі —
чим закінчилось?

МОРДОВЕЦЬ

Чим же? Гарним.

(Самозадоволено.)

Батьком,
заступником покривджених мене
тепер вже називають.

КОСТОМАРОВ

Ну, положим,
тобі далеко до заступника
покривджених, далеко ще до батька.

МОРДОВЕЦЬ

(спалахнувши)

Ну да! Бо ж батько в нас один — Тарас?

КОСТОМАРОВ

О, друже мій, я не про те... А тільки ж...
Хвилинку!

(Односить щітку до дверей і наспівує собі.)

Ну, а звать мене, а звать —
Микола Іванович.

(до Мордовця.)

Про що я хочу
повідать? Ось про що. І двірники,
й буфетчики, і швачки, і солдати, —
вже й не кажу про покриток, селян,
тих кріпаків нещасних, — це найперші
друзяки у Тараса. І коли
за нижнього ти чина заступився,
за унтер-офіцера — значить: тут
ти сходишся з Тарасом. Ну, а в іншим...

МОРДОВЕЦЬ

А що ж ув іншим? Ні, я бачу, ти
до мене з упередженням підходиш,
і смілий, благородний вчинок мій —
тобі байдужий і чужий...

КОСТОМАРОВ

Неправда!

Я знаю, що тебе за вчинок цей

в Росії судять. Знаю — за кордоном
підносять до небес...

МОРДОВЕЦЬ

Ну, а про що ж
не знаєш — договорюй.

КОСТОМАРОВ

Не захоплюйся,
ой не захоплюйся, прошу тебе.

У прочинені двері просувається мужська голова в шапці, а за
нею й жіноча.

КОСТОМАРОВ

Не знаю ось чого: чи це з протесту
зробив ти, а чи... з розрахунку?

МОРДОВЕЦЬ

Що?!

Цього вже я не розумію.

(Ходить по кімнаті.)

Просто
ніяк не розумію! Як Тарас
ізробить — це одне, а як Данило —
то тут ось бач!

КОСТОМАРОВ

(нетерпляче)

Чекай...

МОРДОВЕЦЬ

Та що «чекай».

І Чернишевський он із візниками
щодня балакає, — так це йому
береш ти за заслугу?

КОСТОМАРОВ

(замислюючись)

Чернишевський

і візники? А це продумано
у нього. Визнаю, що непогано.
Хоча... хоча й розходжусь я із ним
у дечому. Ну просто от розходжусь!

МОРДОВЕЦЬ

(зрадівши)

Ага? Ну бач! До речі, буде він
сьогодні?

КОСТОМАРОВ

Ну, а як тобі б хотілось?

Мордовець, притушуючи цигарку в попільничці, мовчить.

КОСТОМАРОВ

(заклопотано)

Та що ж це їх нема? Пора б уже...

(Кладе руку на плече Мордовцеві.)

Пора, заступниче? Ну, договорюй.

Так що з солдатом тим?

МОРДОВЕЦЬ

Я заступивсь,
бо вдарили його при людях!

КОСТОМАРОВ

Себто?

Якщо в полку, то ти лупи його
по чім попало? А при людях...

МОРДОВЕЦЬ

(ніяково)

Бачиш...

Та ні... цього ж я не казав тобі...

Навіщо ж так?

КОСТОМАРОВ

Оце ж і є те друге,

Чим по-різкому відрізняєшся
ти від Тараса. Так!

СТАРЕЧИЙ ГОЛОС
(із прочинених дверей)

Лупи солдата!
Муштруй його! дубцем по голові!

Кашель із затяжкою.

МОРДОВЕЦЬ
Це що за жарти?

КОСТОМАРОВ
(до дверей)
Генерал Дитятін?
Будь ласка! Просимо! Ну, де ж ви там?

Біжить, розчиняє двері. — Заховайсь! — чути голос. Жіноча по-
стать раптом одскочила убік. Човгаючи ногами й безперестану
кашляючи, увиходить скарлючений Горбунов із палицею.

ГОРБУНОВ
(строго)
Ну представляюсь: генерал Дитятін!
В одставці я. Ходжу і в штатському.

(Вітається скинутою шапкою.)

Ізволіте бесідувать? Приємно.

КОСТОМАРОВ

(наспівує)

І в штатському ж, і в штатському ходжу.
Мордовець дивиться на нього здивовано.

ГОРБУНОВ

(до Мордовця)

Ну, а скажіть мені, будь ласка: ви...
чи ви не говорили тут, пробачте,
чогось такого... знаєте?.. чогось
крамольного чи що.

МОРДОВЕЦЬ

(до Костомарова)

Незрозуміло!
Ніяк! Про що йде мова, не збагну?

КОСТОМАРОВ

(впадаючи в тон Горбунову)

О, будьте певні, генерал: нічого,
ей-ей, нічого!.. Так собі... краєчком
торкнулись, правда, ми життя солдата —
тяжкого і нестерпного життя...
Та от, до речі, вам рекомендую:
Данило Мордовець, що заступивсь
прилюдно за солдата.

(Непомітно підморгує йому.)

ГОРБУНОВ
(до Мордовця)

Що ж. Приємно.

(Вітається шапкою.)

Хоча й не зовсім. Не дивуйтеся.
Бо те, що ви солдатам даєте
поблажку — це не зовсім. Га? Не зовсім!

Стукає палицею об підлогу. Жіноча постать просувається в двері і, не помічена ніким, стоїть, мімікою бере участь у розмові.

МОРДОВЕЦЬ

Та ні... Я, бачте... як би вам сказати...
Ну, от: коли солдата б'ють на людях —
терпіти я не можу. А коли —

КОСТОМАРОВ
(підказує)

Коли в полку?..

(Підморгує Горбунову.)

ГОРБУНОВ
(до Мордовця)

Юначе! це невірно!
Бо треба бить: на людях і в полку —
на те він і солдат!..

МОРДОВЕЦЬ

Ну що ж. Як старші
таке кажуть — я з цим згоден.

КОСТОМАРОВ

(з жахом)

Ти

погоджуєшся, значить?

(Наспівує.)

Кажуть бити
на людях і в полку, да і в полку.

Мордовець знову здивовані свої брови підняв на Костомарова,
але той невинно собі нігті чистить.

МОРДОВЕЦЬ

(в нерозумінні)

Ну що таке?

КОСТОМАРОВ

(до Горбунова)

Він згоден? Хай. І добре.

Запишемо.

Одвернувшись, труситься від сміху. Жіноча постать робить
реверанс і зникає.

ГОРБУНОВ

Запишемо!

(Стукає палицею.)

МОРДОВЕЦЬ

(занепокоєний)

А що —

не так сказав я? Знов незрозуміло?

ГОРБУНОВ

Та що ж тут розуміти? Еж солдат
на те і створений, щоб його бити.

КОСТОМАРОВ

(в притворнім гніві)

Лупити! Нищити!

ГОРБУНОВ

Юначе! Ви...

Костомаров пирскає від сміху.

МОРДОВЕЦЬ

О господи! Це новорічні жарти,
а я ж узяв їх усерйоз.

ГОРБУНОВ

(своїм голосом)

Курйоз.

Ну, словом, ви себе вели «отлично».

(Випрямившись, розшаркується широко.)

Представитись дозвольтє. Горбунов
Іван! Артист, письменник, декламатор!

КОСТОМАРОВ

Ех, ти ж!.. Данило!
(Обняв за плечі Мордовця він — і так повис на ньому,
трусячись від сміху.)

ГОРБУНОВ

(на Костомарова)

Ро-озій-шовсь!

МОРДОВЕЦЬ

Пусти!

За плечі очепивсь. Мене ж ізвалиш.

Воно і справді смішно, — га?

Починає сміятись — немовби склипує спочатку, здивовано стогне,
все частіше, аж задихається, — а далі враз проривається рего-
том басючим. Жіноча постать знову непомітно увіходить.

МОРДОВЕЦЬ

А я,

признатись, відчував, що хтось жартує, —
та ось... мене він збив із пантелику:
мовляв, заходьте, генерал Дитятін!

КОСТОМАРОВ

(крізь сміх, благаюче)

Мовчи!..

МОРДОВЕЦЬ

Так от який ви генерал?
Ну, радий познайомитись!

(Ще раз тисне руку.)

Оддишем.

ГОРБУНОВ

(роздягається)

Ні, ні, ми все-таки запишем. Так? —
Миколо! Е... та він уже аж плаче.

(Перевішує собі пальто на руку.)

КОСТОМАРОВ

(під окулярами сльози витираючи)

А що ж ти думаєш — не смішно. Я ж...

МОРДОВЕЦЬ

Та годі, годі. Справді ж бо: Данила
підводити отак? Ну, добре.

(Хитає головою.)

ГОРБУНОВ

Що,
підстроїли?

Всі троє сміються.

ЖІНКА

(ображено)

Вони собі сміються,
а як же я?

Всі обертаються на голос.

ГОРБУНОВ

(схаменувшись)

Пробачте, я й забув,
що я ж не сам...

ЖІНКА

(до Горбунова)

«Забув». Тепер вже пізно.
Цього вам не прощу.

(Свариться пальчиком.)

КОСТОМАРОВ

А так його!

ЖІНКА

«Сховайтесь» — каже. На хвилинку! Добре.
Сховалась я. І жду. Вже й генерал
Дитятін перестав бути генералом, —
а я все жду. Та скучно ж мені стало!

Загальний вибух сміху.

Цього я не прощу!

ГОРБУНОВ

Ізольдочко!

ІЗОЛЬДА

О, ні! і не просіть!

(Тупає ніжною.)

ГОРБУНОВ

(покаянним тоном)

Посыпал пеплом я главу,
Из городов бежал я нищий...

(Кладе собі на схилену голову пальто,— загальний вибух сміху.)

ІЗОЛЬДА

«Забув»! Чи чули?

Я познайомлюсь і без вас!

(Вітається.)

ГОРБУНОВ

(рекомендує)

Ізоль

Крет'єнівна!

(Вкидає пальто своє.)

КОСТОМАРОВ

Яке ім'я чудове!
Дозвольте вам допомогти!

(Знімає пальто з неї й несе до вішалки.)

ІЗОЛЬДА

А ви

й повірили?

(Скидає шапочку.)

МОРДОВЕЦЬ

А як же нам не вірить,
коли ім'я прекрасне.

(Відносить шапочку на етажерку.)

ІЗОЛЬДА

(до Костомарова)

Знаєте

«Трістана та Ізольду» в переробці
Кретьєна де-Труа?

КОСТОМАРОВ

(підсовує їй крісло)

Та цей роман
усі ми знаєм!

ІЗОЛЬДА

Ну, так от. Страшенно
люблю його!

ГОРБУНОВ

І я люблю.

(Стає на одне коліно перед нею.)

Люблю!

ІЗОЛЬДА

Ви перестанете, чи ні?

(Підкреслює.)

Люблю Кретьєна.

(до Костомарова.)

Так от тому я і Кретьєнівна,
хоча і звуть мене зовсім інакше.

ГОРБУНОВ

(встаючи)

Та що тут говорити. Два ім'я
вона ж бо має. Бачте, з молодими
людьми — вона: Ізоль Кретьєнівна.
З людьми ж старими — тут вона: Ізольда
Труанівна.

МОРДОВЕЦЬ

Чого ж «Тру́анівна»?

ГОРБУНОВ

Та як «чого»? Романа ж переробка
Кретьєна де-Тру́а!

(Пальцем граючи, немов на кларнеті.)

Тру́а — Тру́а —

Тру́анівна Ізоль!

Загальний вибух сміху.

ІЗОЛЬДА

Пождiть! Тепер же
задам я вам!

(Б'є його рукавичкою.)

ГОРБУНОВ

(тоном присяги)

Сьогодні ж визнаєм
ім'я ми — тільки перше. Бо... гадаю...
що всі ми тут... Ви розумієте?

*(Пробуючи рукою свої голени вуса, покашлює по-парубоцьки.
Костомаров та Мордовець теж і собі бадьоряться — то зводять-
ся, то опускаються на носках.)*

КОСТОМАРОВ і МОРДОВЕЦЬ

Авжеж! Тут молодь! Тут старих нема!

(Покашлюють весело.)

ГОРБУНОВ

Ну, словом, хочете чи ні — все 'дно
Ізольда ви.

(Зводить її за руки з крісла.)

КОСТОМАРОВ і МОРДОВЕЦЬ

Ізольда! О! Ізольда!

(Плещуть у долоні.)

ГОРБУНОВ та ІЗОЛЬДА

(танцюючи)

А ну ж за руки!
Гой! — да!
Дай свої уста!
Ідуть з гори Ізольда,
Ізольда і Трістан.

КОСТОМАРОВ

(журно)

Ідуть з гори Ізольда,
Ізольда і Трістан.
О, що б я дав, щоб зараз і свою
побачити Ізольду.

(Опускається на стілець в задумі.)

ІЗОЛЬДА

Ну, а ваша —
також Крет'єнівна?

МОРДОВЕЦЬ

(притишено)

О ні, вона

Леонт'ївна.

ГОРБУНОВ

(незадоволено)

Ізольдо!

КОСТОМАРОВ

(сам до себе журно)

Так. Аліна

Леонт'ївна. Тепер вже замужем.

І має діти. Я ж зоставсь...

(Закривається руками.)

ІЗОЛЬДА

(підбігаючи)

Пробачте,

що я пожартувала словом.

КОСТОМАРОВ

(одкриваючи руки)

Ви?

Нічим не винні ви передо мною.

(Встає, цілує руку їй.)

Це так. Це просто так. Згадалося.
Далекий час — його уже не вернеш!
З Ізольдою моєю я хотів
тоді вінчатися. Уже й боярин
до мене на весілля поспішав,
та ще який боярин! Сам Шевченко
Тарас Григорович. І от...

У праве вікно — чути — хтось стукає.

А глянь,
Данило, в чім там річ?

МОРДОВЕЦЬ

(крізь шибку вдивляючись)

Якийсь мужчина,
а хто — не розберу.

КОСТОМАРОВ

(встає)

А дай я сам.

ГОРБУНОВ та ІЗОЛЬДА

І я! І я!

Усі, обставши праве вікно, замовкають.

ГОЛОС ЗА ВІКНОМ

(щедрує)

Ластівочка

Щебетала

І д' оконця

Припадала,

Господаря

Пробуджала.

КОСТОМАРОВ

(радісно в вікно)

О друже мій!

(обернувшись до всіх.)

Щедрує ж

Тарас!

ГОРБУНОВ та ІЗОЛЬДА

Тарас! Тарас!

(Біжать до дверей.)

КОСТОМАРОВ

(за ними теж)

Розчинимо —
давайте — двері! Йди ж сюди, Данило!
Як тільки ввійде.— всі нападемо
на нього, та й закрутимо.

ІЗОЛЬДА

А цитуйте!..

Всі, ставши у два ряди по боках розчинених дверей, ждуть..
Чути, як вхідні двері десь там далеко в кінці коридора хляпають»
і Шевченко, наближаючись, щедрює:

Ой устань, устань,
Пан-господарю;
Засвіти свічу
Восковую;
Побуди челядь
Молодую.

КОСТОМАРОВ

(до всіх)

Глядіть же — разом!

ІЗОЛЬДА

(в захопленні)

Ой!.. Цікаво ж як!

ШЕВЧЕНКО

(появляючись у дверях)

Щедрий вечір! Добрий вечір! Добрим людям
на здоров'я!

ВСІ

(плещуть у долоні)

Тарас! Тарас! Григорович! Кобзарю!

Кидаються до нього, танцюють кругом і закручують його в тісне коло, щедрючи.

Ластівочка
Щебетала
І д' оконця
Припадала...

ШЕВЧЕНКО
(*вириваючись*)

Пустіть! Задушите! Ну от же ж бо
задушите! Кажу вам «добрий вечір!» —
а ви напались...

ВСІ
Добрий вечір!

ГОРБУНОВ
(*удаючи обуреного*).

Як!
Напались? Ну, а хто ж посмів напасти?
А признавайтесь, хлопці!

ВСІ
(*по черзі одмовляючись*)

Не я! Не я!
Не я! Не я!

ШЕВЧЕНКО

Так може я?

(Сміється.)

О боже,
яка це радість — бути з друзями
своїми! Й головне — на волі, волі! —

(Кладе шапку на стілець.)

І відчувати жарти, сміх, життя,
кипіння... Аж не віриться! Киргизькі
стеги. Пустеля. Й муштра без кінця,
проклятого царя опіка... Тут же
я почуваю наче у сім'ї
своїй.

КОСТОМАРОВ

Ну, а чого ж кричав, що душим?

ШЕВЧЕНКО

Попробуй,— може ти не крикнеш?

КОСТОМАРОВ

А!

тобі не до вподоби наша зустріч?
Ану-те, хлопці, ще раз!.. Зачиню
ось тільки двері. От. Тепер заходьте
кругом. Ага, взяли?

(Закручуються знов у коло.)

ШЕВЧЕНКО

(одгортає руками всіх)

Та годі ж бо!

Хоч дайте роздягнутись! Хху! Аж душно
зробилося...

КОСТОМАРОВ

Е, ні! Обнімемось

спочатку, а тоді вже й роздягатись.

Хоч ми й не вперше бачимось отут
після заслання нашого, — а отже ж
я надивитися не можу! Я...

Я ж так давно тебе не бачив! Друже!

Ти ж ластівкою прилетів!..

ШЕВЧЕНКО

Летів!

КОСТОМАРОВ

Ну що, змінився? Дай погляну в очі,
Авжеж змінився. Бо, може, й каюсь...

ШЕВЧЕНКО

Ні!

Караюсь, мучусь я, але не каюсь.
І не змінився ні на краплину. Цар
хотів мене іззісти — та й вдавився
і сам із горя здох...

КОСТОМАРОВ

Ну, про царя
нехай ми потім. Дай себе обняти!

(Цілується з ним тричі.)

ГОРБУНОВ

І я!

(Цілується також.)

ІЗОЛЬДА

І я!

(Вжахнувшись.)

О, ні... ой господи,
та що ж це я сказала!

ШЕВЧЕНКО

Не жахайтесь
того, що з серця виривається.
Життя ж таке жорстоке! Дякую,
шановна... Ви пробачте — імені ж
не знаю вашого.

(Підходить і цілує руку їй.)

ГОРБУНОВ

Ім'я Ізольда.

По батькові ж...

(Пальцями грає, як на кларнеті.)

ШЕВЧЕНКО

Я знаю: Горбунов
охочий жартувати.

КОСТОМАРОВ

Ні, це правда:
Ізольда ж бо!

ШЕВЧЕНКО

Ну, а по батькові?

ГОРБУНОВ

Труа́-Труа́-Труа́нівна...

ШЕВЧЕНКО

Так он що?
Ну я вже догадався.

ІЗОЛЬДА

(до Горбунова)

Добре вже:
«Ізольда». Може й так. Не це важливе.
Важливе ось.

(до Шевченка.)

Еж я — прихильниця
таланту вашого. Давно сказати

про це хотіла вам, — та не була
знайома з вами.

ШЕВЧЕНКО

(зворушений)

Дякую сердечно.
Найбільша нагорода це мені
за всі мої страждання і за муки.

ІЗОЛЬДА

Ви заступилися за жінчину.
Ах, ваша «Катерина» — я не знаю
правдивішого твору в світовій
поезії! Вона мені, що в бідній
сім'ї родилася, така близька
і зрозуміла. Я — великороска.
Але ж тепер із гордістю скажу:
люблю я вашу Україну, пісню,
народ! Люблю! І все це — через вас.
І я... ну, що сказати? Я не промовець, —
заступник ви окрадених. Прийміть
мое вітання!

(Тисне руку Шевченкові.)

ШЕВЧЕНКО

Друзі! Я — щасливий!
Щасливий як ніколи! Чули ви?

Подяка жєнщини, — Миколо! Чули?
Заступника мені дають ім'я, —
Данило!

МОРДОВЕЦЬ

О! Це дійсно...

ШЕВЧЕНКО

Боже милій!..

То я недурно, значить, мучивсь? Єсть
на світі люди — справжні люди! — друзі
й прихильники мої, з якими я
обух сталитиму, щоб тую волю,
нарешті, вже збудить!

МОРДОВЕЦЬ

А нащо? Цар

і сам вже думає про це. Поможем
йому у розкріпаченні селян.
Хіба потрібно ще й будить. Та й чим же?

ШЕВЧЕНКО

Сокирою! Сокирою будить
проклятих!

КОСТОМАРОВ

Не кричи, Тарасе: надто
тоненькі стіни, — ще почують...

ІЗОЛЬДА
(до Шевченка)

Ах!

Оте, що ви сказали про сокиру, —
таке нове для мене і страшне!
Не тим страшне, щоб я її боялась
і в руки взять. О ні, із нею б я...
та я й не знаю б що зробила!

За вікном чути сюрчання квартального.

КОСТОМАРОВ

Тихше, —

прошу я вас!

ГОРБУНОВ

Авжеж.

ІЗОЛЬДА
(до Шевченка)

Пробачте, я...

я вся тремчу...

Костомаров іде до дверей і, прочинивши їх, дивиться, чи ніхто
не підслухує.

ШЕВЧЕНКО
(до Ізольди)

Спасибі вам. Спасибі
велике. О! з моєю думкою

я все-таки не сам. Оце Микола
Гаврилович зрадіє! — боже, як
зрадіє він!

(До Костомарова.)

Чекай, а де ж Микола?
Ти не запрошував? А я ж хотів
його побачить! — саме щоб сьогодні!

КОСТОМАРОВ

(махає руками)

Та прийде, прийде, — ну, чого це ти
нахмурився?

МОРДОВЕЦЬ

А, може, він до мене
у номер завернув? Дозвольте, я
піду погляну.

КОСТОМАРОВ

Та й стільців, до речі,
з собою принеси. Бо недохват.
Не вмістимось.

Мордовець виходить.

Сідаймо, друзі. Що ж ми
постали тут?

Всі розсідаються коло письмового столу.

ІЗОЛЬДА

(до Шевченка)

То, значить, з вами я
знайома вже!

ШЕВЧЕНКО

Ім'я хороше ваше!
Немов... нагадує із Вагнера...

ГОРБУНОВ

(перехоплює)

Ізольду? Хха! Оце ж вона та сама.

ІЗОЛЬДА

(до Шевченка)

Я бачу, Вагнера ви любите?
Ах, Вагнер, Вагнер!..

КОСТОМАРОВ

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду!

Всі плещуть у долоні.

ІЗОЛЬДА

(до Шевченка)

Так заграють?
Ну, добре.

Ізольда сідає до піаніно і, напівобернувшись до своїх слухачів, говорить туди кудись, поза їхні голови.

Літня ніч. В саду дерева шепочуть. На побачення прийшла Ізольда. Жде. — Трістане!.. — Під ногою чиеюсь гілка хруснула. — Та ні, це я! — відповідає тут Брангена. — Вартуй, вартуй же, няню! Щоб ніхто, буває, не побачив нас. — Трістане! — знов Ізольда кличе. А його ж — нема. Нема! То, значить, не кохає? Чи, може, вбитий ворогом лежить самотньо десь, а я отут... ой леле!

Коли тебе не стане —

знаю, що робить:

лиш себе убить!

Кого ж тоді, Трістане,

кого ж тоді любить?

Та цить!.. Он потихеньку кличе він:

— Ізольдонько! А де ти? — Тут! — побігла в глибінь таємну саду. Тиша. Ніч.

Ізольда, повернувшись знов до піаніно, витримує настроєву паузу, щоб почати. Але в цей самий час за стіною чути скрипку.

КОСТОМАРОВ

(до Ізольди)

Ну, що ж, ми слухаєм.

ІЗОЛЬДА

Та як же грать? —

я пережду.

(Обернувшись до Шевченка.)

ШЕВЧЕНКО

(прислухаючись)

Чи це мені здалося?

Ви чуєте? — Шопен!

МОРДОВЕЦЬ

(увиходить із стільцями)

Отой іще

буфетчик!..

ШЕВЧЕНКО

(спалахнувши)

Як! буфетчик — не людина?

КОСТОМАРОВ

Ну що ви, друзі! Перестаньте. Ми ж
зібрались Новий рік зустріти — й раптом
сваритися?

(До Мордовця.)

Прийшов Гаврилович?

Ну, значить, прийде.

(Наспівує.)

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду.

ІЗОЛЬДА

(вслухаючись в гру)

Вірно. Так.

Шопена річ. І непогано грає.

ГОРБУНОВ

(захоплено)

Це справжній музикант.

ШЕВЧЕНКО

(зривається з місця)

Я вибіжу —

послухаю: мотив — такий знайомий.

КОСТОМАРОВ

Та що з тобою! — сядь.

(До всіх.)

Ви знаєте? —

всього три дні тому: зо мною поруч
спинивсь отут якийсь поміщик. От
кріпак його, в той час, як пан де їздить,
і виливає сум на самоті.

ШЕВЧЕНКО

Кріпак — артист? Так це ж бо особливо
стає цікавим! Друзі, — ви мені
пробачте, — я піду і познайомлюсь!
Я приведу сюди його! Я вмить
із ним порозуміюсь...

КОСТОМАРОВ

(не пускаючи)

Ну, Тарасе!

Ну, що бо ти! Послухай, любий, сядь!
Він прийде сам.

ГОРБУНОВ

(співаючи, як в опері)

Він прийде сам.

ШЕВЧЕНКО

Так прийде ж?

Ну, будьте свідками, що він сказав.

Всі уклоняються весело.

Тоді... тоді я сяду. Добре.

(Замислюється.)

ІЗОЛЬДА

(мов казку розказуючи)

...Скрипка ж

пограла-грала, та й замовкла.

ГОРБУНОВ

Знов?

Ізольдо!

ІЗОЛЬДА

(піднявши плечі)

Я ж нічого.

ШЕВЧЕНКО

(думаючи своє)

Що «замовкла»?

КОСТОМАРОВ

Нічого... Власне...

Ніякова пауза. За вікном сюрчить свисток.

ШЕВЧЕНКО

(сам до себе)

Добре. Тільки ж: де
й коли я чув оцей мотив Шопена? —
ніяк не пригадаю.

КОСТОМАРОВ

(встає)

Вже б пора

і починати?

(Наспівує.)

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду.

МОРДОВЕЦЬ

(намагаючись оживити розмову)

Отже, ми...

на чому, бач, ми зупинились?

ІЗОЛЬДА

Вагнер

непрограмили лишивсь.

КОСТОМАРОВ

(до Ізольди)

Ми все-таки

послухаєм «Трістана»?

ІЗОЛЬДА

А я й не знаю,

чи грати?

(Запитливо дивиться на Шевченка.)

ШЕВЧЕНКО

(мов зі сну прокидаючись)

Що? «Трістана» Вагнера? —

Авжеж, авжеж, заграйте. Будем слухать.

Ізольда сідає до піаніно. Грає. Але, обернувшись під час ігри,
вона зауважує, що Шевченко відходить до вікна, й перестає
грати.

КОСТОМАРОВ

І де цей Вагнер народився? Міць!
Яскравість! Глибина!

МОРДОВЕЦЬ

А ще й прозорість,
така прозорість! — кожен камінець
на дні потоку видно... й ти вже знаєш,
ти бачиш: що от у т повинно йти, —
перебresti глибоке, бо інакше —

ГОРБУНОВ

(грайливо—граціозно)

...спіткнешся об камінчик.

ШЕВЧЕНКО

(саркастично)

«Що отут

повинно йти»...

МОРДОВЕЦЬ

А що, ти з цим не згоден?

ІЗОЛЬДА

(встає від піаніно).

Не до вподоби вам «Трістан», а я...
а я ж старалась так! Ну що ж? Пробачте...

(Надувши губки, тупає ніжкою.)

Тепер навмисне грать я розучусь!
Або ж... тополею із горя стану,
немов та дівчина в баладі вашій:
По діброві вітер виє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

(Журно на всі боки хилиється, як тополя від вітру.)

ШЕВЧЕНКО

(цим зачудований)

О боже мій, яка дитина ви!
Яка безцінна, любая дитина!
Та я ж уважно слухав вашу гру,
уважно!

ІЗОЛЬДА

(радісно)

Значить, слухали? А правда
похожі: «Тополя» ваша і «Трістан»?
У них — мотив одвічного кохання.

(На строгий тон переходячи дитячий.)

Лише в «Трістані» дивне зілля-чар —
обоє п'ють — не знавши! — а в «Тополі»
сама ж дівчина, ще й свідомо.

КОСТОМАРОВ

А!

та ви і критик, бачу я?

ГОРБУНОВ

(стверджує)

А критик!

Та ще який!

ІЗОЛЬДА

(до Шевченка)

Так, значить, вам «Трістан»
подобавсь?

ШЕВЧЕНКО

Ах, яка ж бо ви дитина —
прекрасна! сонячна! глибока! Так.
Подобався мені «Трістан». Та й дуже.

МОРДОВЕЦЬ

(бурчить)

Подобався йому «Трістан», але ж...
але ж сам Вагнер не сподобавсь: дивно...

ШЕВЧЕНКО

А ти вгадав. Бо Вагнера люблю
лише того, що говорив сміливо
про Революцію.

ІЗОЛЬДА

Оці ж слова
мені аж в саму душу западають!

МОРДОВЕЦЬ

(до Шевченка)

Ну-ну, то що?

ШЕВЧЕНКО

У Вагнера ж почавсь
новий період творчості — містичний,
заплутаний, лихий. Релігія,
на його думку, надихає велич
людині. Ну, а я з цим поглядом
не згоден. Так! Не згоден з відкиданням
реального земного світу.

МОРДОВЕЦЬ

Хм!

А що ж сама земля нам дасть — грязюку?

ШЕВЧЕНКО

Скажіть — яка чистьоха! Він землі

боїться! Неба йому треба! Як же!
Монархії підпору треба дати!..

КОСТОМАРОВ

Невже вам, друзі, не набридло? Годі.

ІЗОЛЬДА

А це цікаво: небо? — чи — земля?

ГОРБУНОВ

(незадоволено)

Ізольдо!

ШЕВЧЕНКО

Філософія ж не 'днака —
уся й біда.

КОСТОМАРОВ

(роздосадуваний)

Біда! Біда! Ну й добре!
Не говоріть уже! Мовчіть! Кінець!
Давайте краще ми стола підсунем.

Костомаров, Горбунов та Ізольда беруться підсовувати стола.
Шевченко ж ізнов до вікна підходить.

ГОРБУНОВ

Сюди, чи що?

ІЗОЛЬДА

Та на середину ж.

Поставивши стола, вони весь час його ще совають то сюди, туди, вивіряють — чи не хитається.

КОСТОМАРОВ

Спасибі. Стіл хитається... Як Вагнер.
А гарний Вагнер?

ГОРБУНОВ

(декламуючи)

О! Його «Трістан»! —
його Ізольда! — ах, з кохання плаче
вона: чого це він не йде?

ШЕВЧЕНКО

(тривожно)

Чого
і справді він не йде?

КОСТОМАРОВ

Ти про кого це?

ШЕВЧЕНКО

Я жду його, — мого натхненника
і брата...

МОРДОВЕЦЬ

Дивно це мені, що «брата»,
та ще й «натхненника».

ШЕВЧЕНКО

(напівобернувшись)

Данило! Ти? —
і ти таке говориш? Я дивуюсь!
без краю я тобі дивуюсь!.. Цар,
неситий кат, жорстокий, лютий —
роз'єднує народи, щоб душить.
То й ти його манеру переймаєш?
Хотів би ти, щоб Чернишевського
Шевченко звав не братом?

МОРДОВЕЦЬ

Ну, то зви вже
не тільки Чернишевського, а всіх,
усіх, кого так сильно уподобав,
усяких там собі...

ШЕВЧЕНКО

(обернувшись усім лицем)

О, ні, пробач:
не «всяких там собі», а найчесніших,
найкращих-бо людей, що за народ
життя своє віддять не побояться!

МОРДОВЕЦЬ

Це Добролюбов і Некрасов?

ШЕВЧЕНКО

Так!

Це Добролюбов і Некрасов! Герцен,
і Огарьов, і Салтиков-Щедрін!
А ти... щоб не дружив я? Так — не буде!
Бо не на те ріднимся ми — народ
російський, славний, — як і український,
в незламній боротьбі прославлений
народ!

МОРДОВЕЦЬ

Ну от. Тепер уже я винен!
Та ж я і сам проти царя, і сам
з міністрами борюсь...

ШЕВЧЕНКО

Наполовину?

КОСТОМАРОВ

Чекайте, друзі! От ще... завелись.

ГОРБУНОВ

Та ще ж бо перед самим Новим роком,
до чого це?

ШЕВЧЕНКО

(до Мордовця)

Того ж і душать нас,
що все наполовину робим.

МОРДОВЕЦЬ

Себто?

Повинен я на Чернишевського
рівнятись? Ах! чи може на Тараса?

ІЗОЛЬДА

(до Мордовця)

Не смійте ображати Кобзаря!
Він — наш! Всьому народові належить!

МОРДОВЕЦЬ

Ну, а чого ж він на одному став:
все — «Чернишевський! Чернишевський!»

Розчиняються двері — увиходить Чернишевський з дружиною.

ЧЕРНИШЕВСЬКИЙ

Осьде

і Чернишевський сам!

ШЕВЧЕНКО

(радісно)

О брате мій!

ЧЕРНИШЕВСЬКИЙ

Тарасе! Любий!

(кидаються один одному в обійми.)

КОСТОМАРОВ

(до Шевченка)

Ну, діждався?

(до Чернишевського.)

Тільки

й було розмови в нього, що про вас.

ШЕВЧЕНКО

Та як же!.. боже мій... який я радий!

Ще раз дай обняти... Ще...

ЧЕРНИШЕВСЬКИЙ

Тарас!

Обидва, побравшись за руки, від радості плачуть. Усі ж від радості сміються. Тільки Мордовець до вікна собі відходить.

1939

Разом
з братнім
російським народом
ми безсмертні
в
віках

МОГУТНІСТЬ НАМ ДАНА

Від Леніна, від Сталіна
могутність нам дана,—
Москва нова, прославлена,
радянська сторона,
у боротьбі насталена,
у творчості ясна.

Радянська Україна —
як самоцвіт сія...
В нас сталінська, єдина
народів сім'я.
Прекрасна родина!
Прекрасна земля!

Наш прапор понад світом
червоний майорить.

Рожевим плодом-цвітом
ми зрієм кожну мить.
До нас прийти з привітом
все людство спішить.

Від Леніна, від Сталіна
могутність нам дана,—
возз'єднана, прославлена,
радянська сторона,
у боротьбі насталена,
у творчості ясна.

·1948

МОСКВА — НАМ МАТИ

Ми в Москві! Москва — нам мати.
Що тут можна ще сказати?
Жити хочеться, співати!
І співати, і радіти,
що ми теж її всі діти.
Нас любов до неї в'яже.
Та вона й сама це скаже!

У Москві у нас декада.
Вся душа — розквітла — рада!
В ній встає, мов колонада,
щось прекрасне і величне:
це — єднання наше вічне
із російським старшим братом.
Всіх вітаємо із святом!

Розлягайся, радянська пісне!
Слава нам ще більш заблісне!

Щастя нам рікою присне!
Дружба є — то й сила буде,
а з зростанням ще прибуде.
Хоч і скрізь ми на сторожі:
підступи он злі, ворожі...

Эграя чорная погана
дивиться з-за океана.
Що їй треба від титана?
В світле ми йдемо Майбутнє.
В нас теперішнє могутнє!
Сила нас веде велична —
партія комуністична.

ПІСНЯ МОЛОДОСТІ

Значить, єсть у нас ті соки, що коріння поять.
Єсть плоди червонощокі, що к зимі достоять.
Ті майстри, що дім будують і подвір'я строять,
Юнаки, що завше норму удвоють-потроять.

А пісні співатися
чэрвоно, крилато!
Танцю танцюватися,
бо на те ж і свято.
Гей, танцюй, да гей, танцюй,
серце ворога клинцюй!
Все зробив ти? — не забудь:
весел
будь!
Весел, весел, весел будь!

Єсть у нас могутні люди, що немов із сталі.
Дихаєм на повні груди, прозираєм далі.

У великому ж працюєм у весвітнім залі —
перельоти і змагання, матчі, фестивалі.

Дружбою ми здружені.
Батьківщино-мати,
в наші дні напружені,
що нам треба знати? —
Чи це ворог чорний, білий,
чи від злості посивілий,
а чи жовто-голубий,
просто
бий!
Просто, просто, просто бий!

Як гірлянда із калини, що вже не порветься,
Між народами країни дружба розцвітеться.
А в тій дружбі, молодече, це ж багатством зветься —
І танцює, і сміється, й де воно береться!

А пісні співатися
червоно, крилато!
Танцю танцюватися,
бо на те ж і свято.
Гей, танцюй, да гей, танцюй,
серце ворога клинцюй!
Все зробив ти? — не забудь:
весел
будь!
Весел, весел, весел будь!

Значить, єсть у нас здоров'я, і краса, і сила.
Вірю в творчість і любов я, що мене зросила.
А були ж ми як послідні, чорна смерть косила,
Революція Жовтнева бідних воскресила!

Дружбою ми здружені.
Батьківщино-мати,
в наші дні напружені,
що нам треба знати? —
Чи це ворог чорний, білий,
чи від злості посивілий,
а чи жовто-голубий,
просто
бий!
Просто, просто, просто бий!

ІДЕМО З ВЕЛИКОЇ БАГАЧКИ

(Після ювілею кобзаря Ф. Д. Кушнерика)

В ніч таку, морозяну і строгу,
в небі зорі — наче вимиті, нові...
«Выхожу один я на дорогу»
все дзвенить у мене в голові.

Ідемо з Великої Багачки.
Сніг скрипить — на весь широкий світ!
Синьо так! Біжать собі конячки,
«И звезда с звездой говорит».

Враз передня вниз пішла підвода,
Міст загримкотів — це Псьол-ріка.
Кілометр — не більш до небозвода,
тільки ж він біжить собі й тіка.

Хай тіка в нічні свої алеї.
В тім же все життя, щоб доганять.

На Кушнериковім ювілеї
нас було в Багачці двадцять п'ять.

Знову поле. Вітер в два весельця
нас погнав, як човна в синій млі...
Що й казати! Чудесно односельця
шанував народ у цім селі.

Радий я, що все оце побачив:
ах, яких в житті ще нам прикрас!
Лермонтову шлях — у тьмі маячив.
Нам же шлях — освітлений весь час.

«Выхожу один я на дорогу» —
в цих словах ой скільки гіркоти!
Ми ж співаєм сонцю перемогу,
сонечку, з яким нам легко йти!

Працювать — сумлінно та почеськи!
Заспівать — на весь широкий світ!
...Сніг скрипить. Вже близько он Яреськи,
«И звезда с звездой говорит».

23. XII. 1940

САРАТОВ

Небо — як склепіння м'ягове,
в димці осені земля...
Любий, славний мій Саратове,
знов тебе побачив я.

Волга, зелень, сонце, вулиця,—
військо, молодь, дівчора...
І до міста тепло тулиться
жовто-сизая гора.

Тут традицій — стільки криється!
Лиш торкни ти їх, збуди.
Гнів Шевченка пламеніється,
Чернишевського сліди...

Стеньки Разіна роз'яреність,
Пугачова меч-жалоб,

давнее з новим як спареність
у Саратові зросло.

Тут кипить життя, хвилюється,
ось прислухайся, простеж —
всіх народів мова чується,
й наша українська теж.

Звідси по врагу, по змієві,
стріл іде — туди аж ген!
Не навик засів він в Києві,—
прийдеш в сяєві знамен.

Враг проклятий ще покотиться,
кров зацебенить руда.
Наша доля позолотиться,
мов удосвіта вода...

Вчора стрівсь я з однолітками —
мова йшла про партизан.
Содрогалась ніч зенітками,
місто грало, мов казан...

Й те, що з в і д т и розказалося,
що прослухалось вночі,—
на мій гнів понастромлялося,
мов німота на мечі.

Військо на врага частинами
все проходить, все іде.
І машина м'яко шинами
аж підплигує, гуде...

Місто вслід їм із заводами
шле гарячії слова:
Бийтесь з дикими забродами,
хай спаде їм голова!

Та свинцем в лице у кáтове
плюньте — щоб тряслась земля.
...Любий, славний мій Саратове,
знов тебе побачив я...

1942

НАША СЛАВА

Ти грими, наша славо, по світу,
рідне слово, дзвени, голосне:
із-під гніту ми встали, з-під гніту,
і над нами вже сонце ясне.

Сонце! сонце! — на гори й долини.—
Сонце! сонце! — на води й поля.
Хай живе в вільній праці людини
України земля!

Ти мужній, наша сило й завзяття!
Не втихай, чуття помсти святе!
Всім загарбникам лютим прокляття,—
їх мов вітром сьогодні мете...

Вітер! вітер! — це наші набої.—
Вітер! вітер! — на німців услід.

В бур'янах, кропиві, звіробої
заросте по них слід...

Океаном ненависті хлюпнем!
Ворогів ще не так полоснем!
Богатирськи ногою притупнем:
будем жить — аж світами труснем!

Жити! жити! — із сонцем, віконцем. —
Жити! жити! — з дверима у світ.
Перегнать всіх конем-перегонцем —
що є краще, як цей заповіт?

Гине, згине загарбник жорстокий!
В нього серце — посохлий пустир...
Ой великий народ і глибокий,
український народ-богатыр!

Що нам ріки? — йдемо перебродом.
Що нам орди? — в нас меч у руках.
Разом з братнім російським народом
ми безсмертні в віках.

Плинуть вулиці, квітнуть багато —
чи то річки біжить бистрина?
Ні, то вийшли всі люди на свято,
й про вождя наша пісня луна.

Сонце! сонце! — на гори й долини.—
Сонце! сонце! — на води й поля.
Хай живе в вільній праці людини
України земля!

1944

МОСКВА

Єсть рідні на світі і теплі слова.
Із них найтепліше — це слово Москва.

Москва наша люба, Москва наша славна!
Красою ти дужа, ділами преславна!
Ти сяєш у Всесвіт, ти світ на землі —
Червонії зорі вгорі на Кремлі!..

До кого це сильна в нас віра жива,
що м а т і р'ю кожен її назива?

Москва, ти нам мати, ласкава, єдина:
народів радянських у тебе родина.
Є перстень у тебе, а в нім аметист:
у мовах народів блищить один зміст.

Є сила на світі, могутня, нова.
І владну цю силу створила Москва.

Зазнала, Москва, ти і горя і муки.
До тебе був ворог простяг свої руки.
А ти ж богатирськи труснула плечем —
і ворог вже пада під гострим мечем.

Є в світі надія, що всіх огріва.
Народи у світі встають за права.

Дунай закипів там, здвигнулись Балкани,
гримкочуть в безодню землі істукани!
А ще й за морями тремтить материк.
Вставай за свободу! — лунає там крик.

Чи хоче, не хоче,— старе істліва.
Лиш Правда є вічна, а то все трава.

В тобі наша Правда, міцніша від сталі,
і Армія грізна й майбутнього далі,
і Леніна мудрість, глибока, ясна,
і Сталіна мудрість, і наша весна!

НА ПЕРЕЯСЛАВСЬКІЙ РАДІ

Дзвонять дзвони, сніг блискоче,
сонце світить молоде...
Люд на площу поспішає,—
Переяслав аж гуде...

Знов війна? Та ні,— братерство! —
А на площі гомін, тиск...
Голуби тріпочуть в небі,
мов сріблястий переблиск...

Ось виходить із собору
до народу сам Богдан,
а із ним і той боярин,
що послом з Росії дан.

Гляньте, гляньте,— і Бутурлін,
а кругом посольство все!

Ой, який же день багатий,
бо прекрасне він несе!

Роздалися усі навколо,
гетьман на помості став.
Короговок ліс червоний
легкий вітер захитав...

Дзвони стихли, всі завмерли --
тільки дишуть козаки:
вже ж прочули — буде радість,
буде дружба на віки.

І підніс Богдан Хмельницький --
і підніс він булаву:
— Чую, всі ви звеселились,
радістю ж і я живу!

Бо прибув до нас з Росії
щонайкращий вірний друг.
Бачите, як сонце світить?
Буде ще ясніш навкруг!

Що скажу вам, миле браття?
Терпим лихо і біду.
Із російським же народом
найрідніші ми в роду!

Вороги нам в хату пнуться —
і ні краю, ні кінця...
Тож ми хочем до Росії
прихилить свої серця!

Як султана ми одбили,
то вже шляхти дух запах?..
На Москву нам вся надія,
на Москву єдиний шлях!

Рідні ми по крові й мові.
В нас ті ж самі вороги.
Возз'єднатись ми зійшлися
тут, де Альти береги! —

І гримить на площі «слава!» —
люд радіє, люд гука:
— Дружба, вірність і братерство —
ой це радість-бо яка!

А боярин, як утихли,
руку тут підняв свою:
— Від російського народу
всім уклін передаю!

І гримить на площі «слава!» —
і лунають голоси:

В дружбі нам тепер з Москвою
розцвітуть нові часи!

Він сердечну вів промову —
слово, сповнене тепла...
І його російська мова
зрозуміла всім була.

Підкидали шапки вгору
городяни й козаки...
Хай живе братерська єдність
від сьогодні й на віки! —

Дзвонять дзвони, сніг блискоче,
сонце світить молоде...
А на площі люд радіє,—
Переяслав аж гуде...

Грудень, 1953

ПУШКІН В СІМ'І ДЕКАБРИСТІВ

В Кам'янці осіннім ранком
ходить Пушкін над рікою.
Дім Давидових ще сонний —
тільки челядь на ногах.

Слухай, Тясмин,— каже Пушкін,—
що таке зі мною сталось?
Щось приснилось? Чи я хворий? —
Серце б'ється, наче птах...

Рвешся, Тясмин, ти на волю,
а тебе стискають скелі,—
чи не те й зі мною зараз?
Давить мене, душить цар...

Та мовчить похмурий Тясмин,
лиш в тумані оком блиска,—

щось він дума... А з-за річки
чути відгук: ...душить цар!

Слухай, вітре, — мовить Пушкін, —
де ти дівсь? Тебе не чую.
Ти сьогодні тихий, млявий,
а якраз би треба бур.

Бурі, бурі хай ударять!
На самій лиш Україні
скільки ось повстань народних!..
О, хоч би скоріш гроза!

Ти схопи мене на крила,
понеси мене до того,
хто гроза є для тиранів —
аж до Пестеля в Тульчин!

Та мовчить охлялий вітер,
ледве он схитнув він дуба
Й знов одскочив... А з-за річки
чути відгук: ...у Тульчин!

Сонце, сонце! — мовить Пушкін, —
чи ти зійдеш над землею?
Хай живе свободи розум!
Хай сховається п'ятьма!

З друзями вночі в цім домі
раду мали ми таємну:
щоб кріпаччину ізнищить —
треба деспота убить.

Ось піду всіх побуджу я:
годі, годі, друзі, спати!
Зійде сонце і в Росії —
кожен встань і поборись!

І біжить тривожний Пушкін.
Але що ж це?.. В плямі з крові
сонце сходить. А з-за річки
чути відгук: ...поборись!

І стає на місці Пушкін
і кричить він: п'яне око!
Аж сюди за нами стежиш?
Ну так знай же: не здамось!

Не здамось! — за ним теж чути.
Обертається тут Пушкін:
О! вже друзі пробудились?
Я й не чув, як підійшли.

І зняли угору руки
і Якушкін, і Раєвський,

і Орлов, і сам Давидов —
закричали: клянемось!

Лиш на сході пляма з крові
розливається зловісно...
Кряче ворон... А з-за річки
чути відгук: ...клянемось!
Потім тихше: ...клянемось!

**У ГОСТІ КЛИЧЕ ГОРЬКИЙ
КОЦЮБИНСЬКОГО**

(1911 рік)

Вечоріла синь небесна,
хмара встала перехресна,
коли ми (то ж молодь чесна!)
пробиралися до нього.
Заблищала зірка строго
та й сховалась. Що то значить?
Чи ніхто нас тут не бачить?

Вчора день був не пропаший:
люд підвівся роботящий,
молот свій підняв найтяжчий!..
Забастовкою дихнуло —
весь Чернігів струсонувало!
А сьогодні, глянь, усюди
лиш жандарми, а не люди.

— Хто йде? — крикнуло в долину.
Ми постояли хвилину.
Хтось шпурнув у нас цеглину.
Це тюрми народів знаки.
Десь загавкали собаки...
Ніч глуха та крок жандарма.
Бастували ж бо недарма.

Але ось уже й дійшли ми.
За ворітьми за глухими
стежку видно. Нас любий
Коцюбинський зустрічає,
сміливими величає.
Рад мені він, як поету,
всіх веде до кабінету.

— Як ми йшли? — спитав: — чи вмісті?
Повно ж бо шпиків у місті!
Взагалі хороші вісті!
Цар лютує ж, «богом даний».
Робітництво і селяни
скрізь по всій Росії встали,
силу гнівну показали.

Хто цю силу може рушить?
Хто вогнений сміх потушить?
Військом цар всіх не задушить.

Ну так от... Сказати вам маю:
в край далекий від'їжджаю —
там, де море таємниче,
Максим Горький в гості кличе!

Максим Горький! — ми аж встали: —
Просимо ж, щоб ви вітали
і від нас!.. Та тут із зали
враз почулось: хтось там стука!
Коцюбинський: — чиста мука!
Але ви спокійні будьте,
тут хвилиночку побудьте.

В залі чуть — хтось каже хрипло:
Представник я влади — Рипло,
з паспортом у вас як влипло.
Закордон? Там дощик дрібен.
Максим Горький вам потрібен?
Ой, глядіть, усе ми знаєм!
До побачення... вітаєм!

Коцюбинський повернувся.
— Шпик! — промовив... і всміхнувся: —
Ледве-ледве його збувся.
Отакі часи настали!
Тож про що ж ми розмовляли?
Так! про Горького Максима,—
о, це тема нам любима.

Коцюбинському сказав я:
Як таке оце безправ'я,
прокляте самодержав'я.
Як же нам, талантам юним?
Тільки встанем, забуруним,
тільки блиснем під рососою —
вже царизм і йде з косою...

Коцюбинський глянув пильно
й відповів: — Тримайтесь сильно!
Вчітесь діять безпомильно.
Що ж, що в нас таке з царями,
а ви будьте косарями,
щоб коса-бо не гуляла,
царські бур'яни стинала.

Всі ми тут немов проснулись.
Переглянулись, всміхнулись,
оживились — і незчулись,
як відкрилася нам мова —
юна, смілива, здорова,
а до того ще ж і злая
на царя на Миколая.

Вся душа заговорила:
Ах, коли б нам тільки крила,
наша б сила все розкрила!

Ви вчите нас — будем діять,
щоб нове зерно посіять.
А на Горького Максима
дивимось серцець очима.

Ну, прощайте! Ніч тривожна.
Ще раз зайдемо... чи можна?
Цінна вам людина кожна,
а тим більше молодь... Двері
одімкнув він.— Ненажері
царській ви не попадайтесь.
Йдіть здорові! Не вагайтесь.

І ми вийшли в ніч у темну,
несли в серці мисль таємну,
щоб на стежку на буремну
твердо ми в житті ступали.
Десь собаки забрежали...
Крик почувся — й знову тихо.
Й ми пішли,— під саме лихо.

— Хто йде? — крикнуло одбоку.
Ми ж не зупинили кроку,
думу слали ми глибоку
аж до Горького Максима!

В нас ідея незборима
в серці блискала ножами —
виступить на бій з царями,
на двобій з царями!..

ГОГОЛЬ НАШ, ВЕЛИКЕ СЕРЦЕ

Гоголь наш, велике серце!
Ти за правду зносив гніт.
Вірив ти: народ твій буде
першим з перших на весь світ!

Ти казав: Вітчизно люба,
з ворогом я поборюсь!
Буде мчать поміж народів
мов та трійка — славна Русь...

Мисль одкритись хоче людям:
з рабства звільняться усі.
Де ж багатирям родитись,
як не тут, не на Русі?

Проти панства, кріпосництва
йшли з тобою в лютий час:

Пушкін — друг твій і учитель,
твій сердечний друг Тарас.

Як ходив ти лугом Волги
й берегом Дніпра-ріки,
ти все думав, щоб народи
поєднались на віки.

Дружби ти бажав, братерства,
ти бажав багатих жнив:
український і російський
два народи поріднив.

Гоголь наш, велике серце!
Ти за правду зносив гніт.
Вірив ти: народ твій буде
першим з перших на весь світ!

Наш народ радянський, дужий
мир усім несе тепер.
Розступіться, країни,—
трійка мчить — СРСР!

В боротьбі за справу миру,
за ясне життя нове
кожен з нас тебе сьогодні
співучасником зове.

Сміх твій грізний, справедливий,
слово гострее твое
паліїв війни вражає,
зрадників Вітчизни б'є.

Глянь навколо: люд трудящий
скрізь хвалу тобі співа.
Щастя в нас, людини розквіт,
творчості душа жива!

Кат кричить з-за океану,—
що той крик багатирям?
Силу ми даєм каналам,
гідростанціям, морям.

Сила в нас і єсть і буде.
О, яке зростання мас!
Тож народи всього світу
вчаться мудрості у нас.

**НА ВІДКРИТТЯ
ВОЛГО-ДОНСЬКОГО КАНАЛУ**

Такого справді торжества,
здається, не було ще в світі.
Які пісні, які слова,
промови, радістю налиті!..

Співай, вітай, танцюй, радій,—
нам всім рости така ж є змога!
Ти, як творець, і далі дій,
бо в нас велика перемога!

В ній наше сонячне лице,
душа труда, дзвінка, як лютня,
Більшовики зробили це:
споруда створена могутня!

То ж Волго-Дон нам зазорів,
аж світло в світ іде, іскриться...

І портом всіх п'яти морів
вже стала в нас Москва-столиця.

Вставай, вітай, пісні твори:
вода ж побігла степом, ланом!..
Од злості ворог догори
перекрутивсь за океаном...

Моя Батьківщино, єдина, свята,
яка ти прекрасна і славна!
Людина радянська в тобі розцвіта —
міцна, повноправна.

Моя Батьківщино, як радісно жить,
для щастя людей будувати!
Лиш ворог не в силі цього пережить,
лютує проклятий.

О, добре він бачить всю силу твою!
А силу ж ти велетня маєш:
береш в свої руки річок течію
і їх направляєш.

Це рідної партії відсвіт ідей,
плановості, темпів, розгону.
І ось вже готовий в радянських людей
канал Волго-Дону.

Правда в нас одна керує,
людяність у нас сама.
Ми за мир у всьому світі
між народами всіма.

Славмо вдачу — творчу, вдалу!
Світло слави скрізь сія...
Волго-Донському каналу
Леніна дали ім'я.

Моя Батьківщино! Вже йдуть кораблі;
везуть вони все для довілля:
зерно й чорне золото надрів землі —
блискуче вугілля.

Везуть і машини, й руду, виноград...
Пов'яже канал для обміну —
і Кольський півострів, Москву, й Ленінград,
Урал, Україну...

Електроенергія воду живу
мічурінській пустить рослині...
Я пісню складу, ще й квіток я нарву
радянській людині.

У сталінській дружбі народів живем.
У повній дозрілості літо!..
Ну як не пишатись новим своїм днем,
канал вже відкрито!

Співай, вітай, танцюй, радій,—
нам всім рости така ж є змога!
Ти, як творець, і далі дій,
бо в нас велика перемога!

22.VII.1952

МОГУТНЯ МОСКВА

Хто може нас, могутніх, підкорити?
Хто в силі дружбу нашу розколоть?
Ми єсть свого народу діти,
од крові кров, од плоті рідна плоть.

І в нас Москва, у нас Москва,— ей, слухай!
Чи хочеш, вóроже, а вже ж бо єсть:
все людство це ж її дихання слуха
і зве її — і совість наша й честь.

Свобода ж рідна нам, як мати й доця,
народів дружба є для нас закон.
Сім'ї радянській, ні, не розколоться,
хоч як хай ходить сон коло вікн.

Та то не сон коло вікн, а мряка,
мерзота у всесвітньому дому́.

Весь час навпроти нас гарчить собака —
ми знаєм, хто виною є в цьому.

В Європі дзвонять! Десь чорти там гонять!
З Америки новий вивозять рай!
То ж долари і сіють і боронять
магнати у надії на врожай.

О, ви, пророки й підпророки
(гадюка хоч не вкусить — так сичить),
ви заглушить хотіли б наші кроки?
Вам боляче, що голос наш звучить?

А в нас Москва, у нас Москва, — ей, слухай!
Чи хочеш ти чи ні, а вже ж бо єсть:
все людство це ж її дихання слуха
і зве її — і совість наша й честь.

Ей, ви, що проти нас зеленим оком
колюче збрите з чужих земель, —
що в дружбі все хитаєтеся боком,
мов той з пробоїною корабель!

Ей, ви, що всесвіт хочете ділити
на Захід («свій», окремий) і на Схід, —
вам долари рідніші, ніж діти,
вам беззаконство, як квиток на вхід —

на вхід, на право учинять підлоти,
на право лжі, залякування мас!
Глитали ви малі країни доти,
аж поки не застрягло в горлі в вас.

Тепер на інші стали ви дороги?
Вербу з Америки пересадить?
Хай рве Європа груші допомоги
і вас благословляє кожна мить...

Кортить вам зараз на чужі простори?
С о б і поодгортати береги?
Слов'янам поробити коридори?
Щоб ви були самі князі й боги?

Кортить усі побовтять океани?
Щоб ви бродили в них, як хазяї? —
В післявоєнній народні рани
стремляли пальці жаднії свої?

Ви мудрії клинок вбивать у спину.
Дасте ще відповідь за це в свій час.
Бо те, що наш народ, як бруд, відкинув —
народу покидьки — вони ж у вас...

Народу покидьки з душею наці,
бандити в європейському рову —

вони ж так хочуть, хочуть провокацій
і аж танцюють, щоб вкусить Москву.

Ой, хитро це замислено, хитрюще.
На те ж ви лорди і фашистський хвіст.
Та ми ще дужче зведемось, ще дужче
на повен зріст, здоровий буйний зріст.

Хто може нас, могутніх, підкорити?
Хто в силі дружбу нашу розколоть?
Ми єсть свого народу вірні діти,
од крові кров, од плоті плоть.

І в нас Москва, у нас Москва,— ей, слухай!
Чи хочеш ти чи ні, а вже ж бо єсть:
все людство це ж її дихання слуха
і зве її — і совість наша й честь.

1947

З ПАРТІЮ МИ ЄДИНІ

Всемогутня Партія

Леніна—Сталіна:

кожна її думка

масами схвалена.

Скільки дала щастя нам —

як ніхто ще зроду!

Непорушна єдність

Партії й народу.

Правдивішої немає,

Комунізм метою має,

все собою обіймає:

те, що є, чого ми ждем,

напрям, по якому йдем,

і ясну в людину віру,

і бажання миру, миру...

Матір'ю її ми звем,

матір'ю ми звем!

«Слово у Партії —

тисячу раз зважене.

Те, що вона робить,—

всім таке нам бажане!

Вчить не відступати

аніде, нітрохи —

«Розум, честь і совість

нашої епохи».

З Партією ми єдині.

І при всякій при годині,

так як діти у родині,

ми живем життям одним.

Над Кореєю он дим!

Ворог п'є там кров, регоче...

Він війни нової хоче? —

Будь же пильним і твердим,

пильним і твердим!

Всемогутня Партія

Леніна—Сталіна.

Ти вступив до неї —

будь же як кришталіна.

Ти борись за неї

віддано і чесно.

Жить для народу

радісно, чудесно!

Партії що скаже голос —
не відступим ні на волос.
На полях в нас повний колос,
вугіль «на-горá» іде,
муляр камінь кладе.
В ціннім почутті нового
скрізь себе тримай ти строго.
Всіх нас Партія веде!
В Комунізм веде!

1952

ЗМІСТ

	Стор.
Чуття єдиної родини	3
ШЕВЧЕНКО Й ЧЕРНИШЕВСЬКИЙ	7

РАЗОМ З БРАТНІМ РОСІЙСЬКИМ НАРОДОМ МИ БЕЗСМЕРТНІ В ВІКАХ

Могутність нам дана	71
Москва — нам мати	73
Пісня молодості	75
Ідемо з Великої Багачки	78
Саратов	80
Наша слава	83
Москва	86
На Переяславській Раді	88
Пушкін в сім'ї декабристів	92
У гості кличе Горький Коцюбинського	96
Гоголь наш, велике серце	102
На відкриття Волго-Донського каналу	105
Могутня Москва	109
З партією ми єдині	113

Редактор *Б. Степанюк*
Художник *Р. Ліпатов*
Художн. редактор *К. Золотарьова*
Техн. редактор *О. Соколов*
Коректор *А. Іваненко*

**Павло Тычина. Шевченко и Чернышевский.
Драматическая поэма. Стихи.**

(На украинском языке)

БФ 00625. „Радянський письменник“. Здано на виробництво 16/XII 1953 р.
Підписано до друку 23/II 1954 р. Папір $70 \times 108 \frac{1}{32} = 17 \frac{1}{8}$ паперових, 4,39 друк.
арк., 3 обл.-вид. арк. Зам. № 1194. Тираж 8000. Ціна 3 крб.

Друкарня Науково-технічної книги Головвидаву
Міністерства культури УРСР,
Львів, Чайковського, 27.

3196